

Чабан М.П.¹, Шевцова З.І.², Гапонов В.В.³

¹ Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія, м. Дніпро, Україна

² ДУ «Інститут гастроентерології НАМН України», м. Дніпро, Україна

³ Дніпровський державний медичний університет, м. Дніпро, Україна

На берегах річок Вовчої та Кам'янки: сторінки історії земської медицини

For citation: Gastroenterologia. 2022;56(2):137-142. doi: 10.22141/2308-2097.56.2.2022.498

Резюме. У статті йдеться про становлення земської медицини на прикладі трьох сіл Олександрівського повіту Катеринославської губернії. За останньою реформою це Синельниківський район Дніпропетровської області. Подано історико-краєзнавчі відомості та етапи розвитку медичної допомоги в селах Гаврилівка, Великомихайлівка і Маломихайлівка. Стаття ілюстрована матеріалами про життєвий і професійний шлях земців-медиків Павла Смирнова, Андрія Свечникова, Євгенія Ващиненко, Миколи Хатетовського, Марії Гамзагурді та інших.

Ключові слова: Гаврилівка; Великомихайлівка; Маломихайлівка; Олександрівський повіт; земці-медики; лікарняна амбулаторія; Катеринославщина — Дніпропетровщина

Вступ

На зламі XIX і XX століть до Катеринославської губернії входило вісім повітів, зокрема Олександрівський. За радянських часів одна його частина увійшла до складу Запорізької області, а друга знаходилась на південному сході сучасної Дніпропетровщини. Покровський район Дніпропетровської області існував у 1923–1962 та 1964–2020 роках. Нині він об'єднаний із Синельниківським.

У XVI–XVII століттях ці землі називали Диким Полем. Уздовж річки Вовчої пролягав Муравський стратегічний шлях, яким кримські татари та яничари користувалися для нападів на Україну. Відтоді лишилися гідроніми тюркського походження — Гайчул і Янчул (притоки річки Вовчої). На Покрову 1673 року козацьке військо на чолі з отаманом Іваном Сірком одержало блискучу перемогу над татарами. У пам'ять про цю подію слободу назвали Покровською. У 1923 році Покровське стало районним центром.

У поле наших досліджень потрапили сторінки історії земської медицини у трьох волостях Олександрівського повіту: Гаврилівській, Великомихайлівській та Маломихайлівській. Оскільки неподалік знаходиться відоме Гуляйполе, то ці три волості сто років тому опинилися в центрі махновського руху.

Село Гаврилівка 3 сторінки краю

Цією місцевістю, балкою Злодійською, у давнину пролягав славетний Муравський шлях. 1696 року за порожці відкрили тут кілька своїх зимівників-кутків. Єпископ Феодосій (Макаревський) писав: «Слобода Гаврилівка, при річці Каменке, многочисленна, с населением довольно состоятельным, при двустатном церковном притче, находится Александровского уезда в 3-м благочинническом округе» [1].

У годину лихоліття 1768–1769 років ця місцевість зазнала останніх нападів татар. Навесні 1770 року місцину біля берегів повноводих тоді річок Берестової і Кам'янки вподобав відставний запорозький старшина Гаврило Блакитний. Він і заснував поселення, яке отримало назву Гаврилів Кут. Після ліквідації Запорозької Січі, у вересні 1775 р. перший губернатор Азовської губернії Василь Чертков, оглядаючи населені місцевості по річці Вовчій, побував і на зимівнику козака Гаврила Блакитного. Губернатор виявив кілька займищ і мазанок, а ще достатню кількість мешканців. Згодом тут утворили державну військову слободу і назвали її Гаврилівкою на честь старшини — господаря Гаврила.

З роками слобода стала заможним селом, навіть містечком. Гавриляни завжди пишалися тим, що їхнє поселення не знало кріпацтва, було козацьким, а не панським. Тут знаходився центр волості з поштовою станцією. У 1784 році спорудили каплицю. У 1793 році освятили місце під дерев'яну церкву в ім'я Миколи Чудотворця, за кілька років споруджену. При церкві діяла церковно-парафіяльна школа. Навчання проходило в церковній сторожці. Вчителями виступали священник і причетники. У 1891–1898 роках збудували трипрестольну нову кам'яну церкву. За місцевим переказом, у Гаврилівському храмі в роки Громадянської війни переховувався Нестор Махно. Споруда простояла до 1930 років, її зруйнували під час антирелігійної кампанії. На місці храму зробити танцювальний майданчик.

Від амбулаторії до лікарської дільниці

У XVII–XVIII століттях в Гаврилівці медична допомога була відсутня, санітарно-гігієнічний рівень недостатній, смертність висока, особливо серед дітей. Нерідко спалахували епідемії. Це пов'язували з тим, що через село протікала мілководна річка. Влітку вона майже висихала й виділяла неприємний запах від гниття органічних речовин і цим заражала повітря.

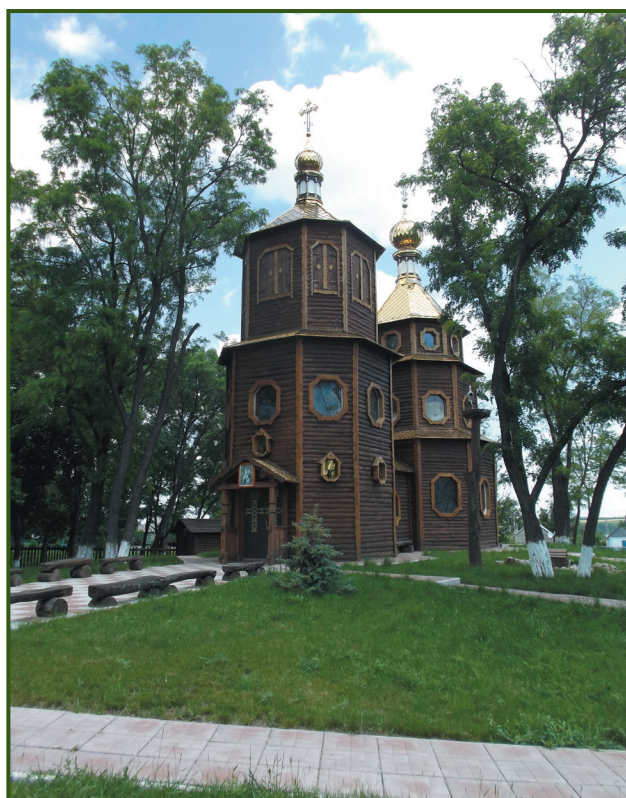
Узимку 1891–1892 років у Гаврилівці зафіксували спалах чуми. На ближніх шляхах встановили суворий карантин. Чуму вдалося ліквідувати лише через 1,5–2 місяці. Улітку 1909 року виник спалах холери. Своєчасно вжитими заходами епідемію вдалося ліквідувати. Тим не менше 71 особа померла.

На початку XX століття в Гаврилівці вже існувала амбулаторія, потім фельдшерсько-акушерський пункт. У 1906 р. в селі мешкало 7779 осіб. У сусідній Василівці діяв фельдшерський пункт, який обслуговував майже 14 тисяч населення навколишніх сіл. Через перевантаженість він не мав можливості надавати медичну допомогу необхідній кількості людей.

Тому 22 вересня 1911 року Олександрівське повітове земське зібрання ухвалило рішення відкрити в повіті три нові лікарняні дільниці, у тому числі в багатолюдній Гаврилівці. Як водиться, готували документи.

Козацьке минуле нагадує про себе на автобусній зупинці «Гаврилівка»

Сучасна церква Святого Миколая в центрі Гаврилівки

Село Гаврилівка. Кам'яна церква, зруйнована в 1933 році

Сучасний гаврилівський краєвид

У журналах Олександрівського повітового земського зібрання 1911 року, у висновку санітарної ради наведено обґрунтування відкриття у Гаврилівці лікарняної дільниці. «До 1905 г. находилась в центре села врачебная амбулатория с большим числом посещений, до 15–16 тысяч в год, 65–70 % которых падало на жителей с. Гавриловки; в настоящее время (1911) имеется фельдшерско-акушерский пункт с ежегодным числом посещений в 11–12 тысяч» [2].

З 1 січня 1912 року лікарем до новоствореної дільниці запросили з Харківщини молодого 25-річного лікаря Павла Петровича Смирнова (1887 р.н.). Платні він мав 2100 карбованців (на 1916 рік). З «Російського медичного списку за 1914 рік» відомо, що Павло Смирнов лікарем став працювати з 1911 року [3]. У «Списках» за 1916 і 1924 роки цей лікар уже не фігурував.

Для нововідкритої лікарняної дільниці в 1912 р. земство асигнувало 600 карбованців. Крім лікаря, на 22-й дільниці працювали фельдшер із зарплатою 580 карбованців, фельдшерка-акушерка Софія Андріївна Гриценко із платнею 700 карбованців і фельдшерка-акушерка (у Василівці) з таким же грошовим забезпеченням. Ветеринарному фельдшеру асигнували на квартирні витрати по 40 карбованців у 1916 і 1917 роках.

Ось цікавий документ за 1900 рік, який свідчить про організацію надання медичної допомоги [3].

*В Александровское уездное земское собрание.
Почтосодержателя села Натальевки Гавриловской
волости крестьянина Алексея Артемова Маценко
Прошение*

С поступлением в село Васильевку земского фельдшера (10 июля сего года) мне, как почтосодержателю, прибавился новый гон лошадей. Фельдшер стал требовать лошадей для поездки по участку, который состоит из пяти поселков, на расстоянии 12, 9, 8, 7 и 4 верст. Помимо этого, почти каждый месяц фельдшер совершает поездку в село Гавриловку — 18 верст от Васильевки к участковому врачу за получением лекарств. За все эти разъезды земского фельдшера мне никто ничего не уплачивает, в виду этого покорнейше прошу Александровское Уездное Земское Собрание сделать постановление о выдаче мне откуда следуемых прогонных денег за разъезды Васильевского участкового фельдшера. Алексей Маценко. 1900 г. Сентября 24 дня.

Якого же висновку дійшла управа? Фельдшер має їздити на підводі в межах своєї дільниці без видачі додаткових «прогонних» коштів. Щодо поїздок фельдшера до лікаря, то кошти за ці «прогони», на основі постанови Зібрання, буде виділяти Управа. Висновок підписали: голова Іваницький та члени Управи Куц і Тарасенко [4].

Село Великомихайлівка Трохи історії

Великомихайлівка знаходиться на правому березі річки Вовчої і сусідить з чудовим лісовим масивом, який згадується в історичних документах. Єпископ

Феодосій (Макаревський) писав: «Слобода Большая Михайловка, Дибровка, при реке Волчей, многолюдная, с населением состоятельным, при двухштатном церковном притче, находится ныне Александровского уезда, в 3-м благочинническом округе» [1]. До початку 80-х років XVIII століття поселення мало назву Дібрівка (від дубової діброви, що тяглася понад річкою Вовчою). За часів Запорозької Січі Дібрівка входила до Самарської паланки.

З півночі село оточували піщані масиви, які завдавали багато лиха, засипаючи колодязі, сади та будівлі під час сильних піщаних бурь. Місцеві жителі звернулися до царського уряду за дозволом переселитися на інше місце — західніше. Першими поселенцями на новому місці стали козак Ермоленко та два брати Михайли Мокієнки. Іменем старшого й було назване нове село. Кількість населення стрімко зростала. У 1913 році, як свідчить «Довідкова книга Катеринославської Єпархії», Великомихайлівка налічувала 4540 чоловіків і 4810 жінок. У селі функціонували: 4 земських й 1 церковно-парафіяльна школа, медамбулаторий і ветеринарний пункти, пошта, земські поштова і телефонна станції, цегельний завод, три парових млини, дві парові олійниці, склад землеробських знарядь. Медичну допомогу надавали один лікар і два фельдшери.

Першими вчителями в селі стали сестри Дороганевські, які ще у 80-х роках XIX століття за власним бажанням приїхали працювати в сільській школі. Окрасою й гордістю села стала Преображенська трипрестольна церква, збудована й освячена в 1907 році (зруйнована в 1935 р.).

Епопея лікаря Андрія Свечникова

Ветераном місцевої земської медицини по праву можна вважати лікаря Андрія Степановича Свечникова, який пропрацював на одному місці понад тридцять (!) років. Народився він у 1852 році. Звання лікаря отримав у 1877. Коли ж молодий фахівець приїхав до Великомихайлівки Олександрівського повіту? На земській службі він офіційно перебував з 14 вересня 1879 року. Це й виявилось точкою відліку. А вже 15 січня 1880 р. 27-річного доктора обрали секретарем повітового з'їзду лікарів. За «Російськими медичними списками», продовжував працювати у Великомихайлівці в 1890, 1899, 1916 рр. Тобто мало не сорок років в одному селі на багатолюдній лікарській дільниці, яка в 1916 р. мала номер 11.

Лікар Свечников отримував щорічно платні 2100 карбованців і 400 — квартирних. У 1916 році найближчий його суперник за лікарським стажем у повіті відставав від нього на 25 років. Це Станіслав Янковський, який у 1904 р. почав земську службу в селі Андріївка на 10 дільниці, а решта була молодь.

За двадцятирічну службу ще в 1900 році лікар Свечников був заохочений повітовим земством 400 карбованцями як винагородою. За Постановою земського зібрання від 27 вересня 1904 року Свечникову, як і всім лікарям, що прослужили понад п'ять років земству, належало додаткове утримання, яке становило 500 кар-

бованців. У 1908 році Андрій Степанович, мабуть тимчасово, виявився запасним лікарем у повіті. У 1916 році на Великомихайлівську лікарську дільницю земство асигнувало 2407 карбованців. Така ж сума передбачалась і на 1917 рік [6].

Свечников був шанованою в повіті людиною. Так, у 1906 році його обрали на триріччя попечителем (опікуном) земської початкової Дубівської школи. Оскільки станом на 1 січня 1909 року термін його опікунства закінчувався, медика за рекомендацією повітової училищної ради напередодні одноставно обрали на подальше триріччя.

Фельдшерка Марія Гамзагурді та її родина

У 1916 році фельдшеркою у Великомихайлівці трудилася Марія Ярославівна Гамзагурді. Жінка отримувала щорічно платні 700 карбованців. До речі, її сестра Ольга Ярославівна Гамзагурді, по чоловікові Нікольська (1864–1912), була відомою народоволкою. Ймовірно, її сестра Марія хотіла послужити простому люду як фельдшерка.

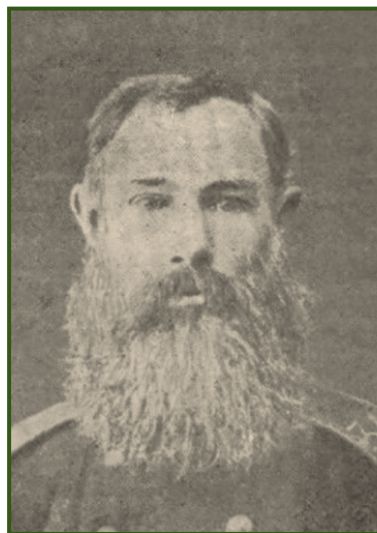
Цікава постать їхнього батька, професійного військового. Підполковник і поет Ярослав Давидович Гамзагурді (1833–1891) похований на військовому цвинтарі в Катеринославі. На той час на цивільному Севастопольському цвинтарі існувала окрема ділянка для військових. Ярослав Давидович походив з давнього грузинського дворянського роду. Народився 4 березня 1833 р. Після закінчення в 1851 р. Петровського Полтавського кадетського корпусу його направили до Дворянського егерського полку. Через два роки, в 1853 р., у чині прапорщика він потрапив до Білостоцького полку. Сміливий офіцер брав участь у походах на Кавказі. Зокрема, під час Кримської війни 17 вересня 1855 р. при штурмі фортеці Карс, що на сході Туреччини, був поранений рушничною кулею у груди. У російсько-турецькій війні (1877–1878) Ярослав Гамзагурді знаходився у складі військ, які охороняли Чорноморське узбережжя. Мав безліч нагород, у тому числі за підкорення Чечні та Дагестану. Ярослав Гамзагурді був одружений, мав трьох синів і три доньки. Помер 58 років від народження, 16 грудня 1891 року, від запалення легенів і похований у Катеринославі.

Ярослав Давидович мав чудову пам'ять, був умілий шахіст, міг одночасно грати кілька партій, не дивлячись на дошку. А ще співпрацював у журналах, видав брошуру «Вычисление процентов попадания пуль на курсах стрельбы» і писав вірші, серед них «Как странник убогий, скитаясь по миру», «Во сне и наяву» та інші.

Село Маломихайлівка Сторінки історії

Село Маломихайлівка розташоване за 6 кілометрів від правого берега річки Кам'янка. Село витягнулося на дев'ять кілометрів уздовж пересихаючого струмка із загатами. Поруч проходять автомобільна дорога, залізниця і станція Просяна на відстані один кілометр.

Коли була знищена Нова Січ, запорозьке поселення стало відноситися до державного відомства. Перша згадка про село міститься у клопотанні повіреного від

**Полковник Ярослав Гамзагурді
(батько фельдшерки Марії Гамзагурді)**

громади Леонтія Антоновича Філя (від 1 липня 1799 року). Зокрема, у документі вказується кількість населення на той час: 995 чоловіків, 894 жінки (загалом 1889 осіб). Відомості про Маломихайлівку зустрічаються й у єпископа Феодосія (Макаревського) [1]. У 1895 році, за даними 10 держревізії, у селі нараховувалося 513 дворів, 3712 жителів. Напередодні Першої світової війни тут мешкало 8297 жителів, діяло 9 шкіл, 2 заводи, двокласне училище з 1914 року.

Маломихайлівські медики

У селі в часи земства функціонувала 8 дільниця. Тут у 1916 р. працював лікар Микола Григорович Хатетовський, який отримував 1700 карбованців на рік. Народився він у 1875 році, лікарем став у 1902. Через три роки, в 1905 р., почав служити вільнопрактикуючим лікарем у Луцьку, на Волині. З 8 січня 1910 року працював у Маломихайлівці. Посаду акушерки обіймала Северина Олександрівна Шумська. У 1916 р. для дільниці земство асигнувало 1779 карбованців. Така ж сума передбачалась й на 1917 рік.

Герб села Маломихайлівка

Губернська стипендіатка

До лікаря Хатетовського в селі служила Євгенія Олександрівна (Олексіївна?) Ващиненко (1874 р.н.). Жінка здобула диплом про вищу медичну освіту в 1906 р. (за іншими даними, у 1907). Працювала в Маломихайлівці в 1908 і 1909 роках. Тобто свої три роки на селі вона відробила.

Цікаво, що в кінці XIX століття ця студентка-медичка була однією з трьох стипендіаток Катеринославського губернського земства. Постановою губернського земського зібрання 14 грудня 1896 року було вирішено щорічно асигнувати 1000 карбованців для видачі стипендій трьом слухачкам Санкт-Петербурзького медичного інституту. Одну з цих стипендій призначили на початку 1897/1898 навчального року слухачці Ользі Кирпотенко, яка й отримала свої 333 карбованця 33 копійки повністю. Але Кирпотенко вибула з інституту за сімейними обставинами. Другу таку ж стипендію отримувала з 1898/1899 навчального року слухачка того ж інституту Олександра Самойлова. А ось третю стипендію призначили з другого півріччя 1900 року Євгенії Ващиненко [7].

Вона брала участь у створенні разом з відомим українським педагогом і організатором народної освіти Христіною Алчевською (у дівочтві Журавльова) три томника «Книга взрослых», що протягом 1899–1917 років витримав 40 видань. А ще Євгенія Ващиненко написала відгук (рецензію) на книгу «Рассказы из русской истории. Для сильных грамотных и подготовительных отделений воскресных школ», видану в Санкт-Петербурзі в 1894 році [9].

Після Маломихайлівки Євгенія Ващиненко могла працювати земським лікарем в Олександрівську. А в 1910–1912 роках ми бачимо її вже в Катеринославі на посаді шкільного лікаря (правда, тут вона фігурує як Олексіївна). Що це за посада? Шкільний лікар при школі — це ясно. А шкільний лікар при управі? У числі управських службовців її прізвище фігурує серед чинів міської управи, де в самому кінці є рядки: «Шкільні лікарі: Микола Євгенович Воєцький і Євгенія Олексіївна Ващиненко» [8].

У Довіднику 1916 року Євгенія Ващиненко значиться земським лікарем в Олександрівську. Через чотири роки, а саме в Довіднику 1924 р., вона згадується під прізвищем Салтикова. Її чоловік Володимир Олександрович Салтиков (1873 р.н.) став лікарем у 1899 р. (внутрішні хвороби). Починав професійну діяльність з 1901 року як молодший лікар 158 піхотного полку в місті Бобруйську Мінської губернії. У 1908 р. молодий фахівець значиться лікарем залізниці в селі Култук Іркутської губернії. З 1908 р. він працював уже земським лікарем у селі Покровське Олександрівського повіту Катеринославської губернії. 25 січня 1909 року його обрали піклувальником Успенської школи, а 7 жовтня того ж року — на триріччя піклувальником Покровської 4 школи. До речі, лікар-просвітянин Юхим Павловський став попечителем Покровської 5 школи. У 1912–1916 роках Володимир Салтиков — лікар міської амбулаторії в Катеринославі. А ще він викладав у тутешньому медичному інституті. Подальша доля подружжя Салтикових нам невідома.

Від минулого до сучасності

У це складно повірити, але ще якихось сто з гаком років тому Гаврилівку, Великомихайлівку і Маломихайлівку замітало піском. Треба було щось робити. Міністерство державного майна вирішило насаджувати тут дерева. Наприкінці XIX — початку XX століття земством велися серйозні роботи щодо зміцнення летючих пісків, зокрема висаджували шелюгу (вербу). Нині продовжуються колишні традиції: садять дерева в балках, гатять ставки, що позитивно впливає на екологію.

Особливий розвиток інфраструктури у цих селах відчувається останні 15 років. Товариство «Зоря», на чолі з депутатом обласної ради Анатолієм Давидовичем Пучкою, вкладає значні кошти в соціальну сферу. Так, проводяться ремонти Будинку культури, шкіл, дитячих ясел-садочків, амбулаторії загальної практики — сімейної медицини.

Кілька років тому на кошти товариства «Зоря» в Гаврилівці була зведена нова церковна споруда — храм святого Миколая. Так перемогла історична і духовна справедливість [10]. Родзинкою залишається місцевий музей, створений не одним поколінням земляків. Зараз він знаходиться при місцевій школі. Діти, вчителі, жителі принесли з дому сімейні раритети і побутові експонати: рушники, зразки одягу, старовинні меблі, посуд, сільськогосподарське знаряддя тощо. Екскурсоводи-учні цікаво розповідають про минуле рідного краю. Над трасою «Запоріжжя — Донецьк», завдяки товариству «Зоря», на місці колишнього звалища виріс мотель і торговельний комплекс, поряд — рекреаційна зона. Тут можна оглянути плодородсадник і фазанарій.

Історія цих сіл пов'язана з українським революціонером, анархістом, отаманом Повстанської Армії Нестором Махном і уродженцем цього краю, його помічником і соратником Феодосієм Щусем. На території Дібрівського заказника знаходиться пам'ятний камінь, яким означено Дуб смерті (нібито там Нестор Махно страчував своїх ворогів). В околицях — Щусова (Козацька) криниця, Марушкіні скелі (за легендами, махновці там зберігали свої скарби). Розробляються туристичні маршрути дорогами Нестора Махна і його соратників.

Ці села подарували Україні багато знаних людей. Не можна не згадати лісівника Віктора Кудрявцева. Демобілізувавшись у 1948 році, він повернувся до рідного села й став працювати в лісництві. Подвижник вивчав особливості місцевої діброви й написав книгу про рідний край. Згодом він працював у Ленінському (нині Новокодацькому) лісництві, що в Сухачівці. Його ліс живе, шепоче листям, згадуючи минулі літа.

Як колись у Громадянську і Другу світову війни, так і тепер дороги у бік Донецька проходять через Гаврилівку. На День захисту дітей (1 червня) щорічно у місцевій школі проводиться захід «Країна єднання», на який запрошували учнів двох областей (Дніпропетровської та Донецької).

З 2014 року, після початку бойових дій на Донбасі, неспокійно стало на душі у місцевих мешканців. На межі цих областей встановили військовий блок-пост. Гаряче дихання фронтової зони земляки особливо відчули після широкомасштабного вторгнення в Україну військ Російської Федерації. Переважна більшість

жителів евакуювалася. Лише де-не-де можна побачити полем недоєних корів. Йдуть обстріли з мінометів, ствольної артилерії, «Градів». Ворог зруйнував будівлі, розвинуту інфраструктуру, склад із сільгосптехнікою, кінний завод тощо. Збройні війська України героїчно відбивають жорсткі напади окупантів. Ми сподіваємося на перемогу і мир. Усе буде відбудовано.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів та власної фінансової зацікавленості при підготовці даної статті.

References

1. Makarevs'kii F. *Materialy dlia istoriko-statisticheskogo opisaniia Ekaterinoslavskoi eparkhii. Tserkvi i prikhoty XVIII stoletia* [Materials for the historical and statistical description of the Ekaterinoslav diocese. Churches and parishes of the XVIII century]. Ekaterinoslav; 1880. 964-967 pp. (in Old Church Slavonic).
2. Zhurnaly Aleksandrovs'kogo uezdnogo zemskogo sobraniia XLVI ocherednoi sessii 1911 goda i chrezvychnogo sobraniia 28 ianvaria 1911 goda s prilozheniiami [Journals of the Alexandrovsky district zemstvo assembly of the XLVI regular session of 1911 and the extraordinary meeting on January 28, 1911 with attachments]. Alexandrovsk; 1912. 59 p. (in Russian).
3. Medical Department of the Ministry of Interior of the Russian Empire. *Rossiiskii meditsinskii spisok na 1914 god* [Russian medical list for 1914]. SPb; 1914. 453 p. (in Russian).
4. Zhurnaly Aleksandrovs'kogo uezdnogo zemskogo sobraniia ocherednoi sessii 1900 goda [Journals of the Alexandrovsky district zemstvo assembly of the regular session of 1900]. Alexandrovsk; 1901.

292-293 pp. (in Russian).

5. Zhurnaly Aleksandrovs'kogo uezdnogo zemskogo sobraniia ocherednoi sessii 1916 goda [Journals of the Alexandrovsky district zemstvo assembly of the regular session of 1916]. Alexandrovsk; 1917. 242 p. (in Russian).

6. Zhurnaly Aleksandrovs'kogo uezdnogo zemskogo sobraniia LI ocherednoi sessii 1916 goda i chrezvychnogo sobraniia 4 maia 1916 goda s prilozheniiami [Journals of the Alexandrovsky district zemstvo assembly of the LI regular session of 1916 and the extraordinary meeting on May 4, 1916 with attachments]. Alexandrovsk; 1917. 619 p. (in Russian).

7. Otchet Ekaterinoslavskoi Gubernskoi zemskoi upravly za 1901 god. Chast 2 [Report of the Yekaterinoslav Provincial Zemstvo Administration for 1901. Part 2]. Ekaterinoslav; 1903. 163 p. (in Russian).

8. Podkovyrov N, editor. *Pamiatnaia knizhka i Adres-Kalendar' Ekaterinoslavskoi gubernii na 1912 god* [Memorial book and the Address-Calendar of the Yekaterinoslav guberniia for 1912]. Ekaterinoslav; 1912. 14 p. (in Russian).

9. Alchevskaia KhD. *Chto chitat' narodu? Kriticheskii ukazatel' knig dlia narodnogo i detskogo chteniia. Tom 3* [What should people read? Critical index of books for folk and children's reading. Vol 3]. Moscow; 1906. 275-276 pp. (in Russian).

10. Chaban M. *Gavrylivka. In place of the dunes are now fir trees and ponds. Zorja-Gorod. 2016 June 22;(48):11.* (in Ukrainian).

Отримано/Received 16.03.2022

Рецензовано/Revised 24.03.2022

Прийнято до друку/Accepted 29.03.2022 ■

Information about authors

M.P. Chaban, Dnipropetrovsk Regional Universal Scientific Library named after the first Slavic teachers Cyril and Methodius, Dnipro, Ukraine
 Z.I. Shevtsova, State Institution "Institute of Gastroenterology of the National Academy of Medical Sciences of Ukraine", Dnipro, Ukraine
 V.V. Gaponov, Dnipro State Medical University, Dnipro, Ukraine; e-mail: v_gaponov@ukr.net

Conflicts of interests. Authors declare the absence of any conflicts of interests and their own financial interest that might be construed to influence the results or interpretation of their manuscript.

M.P. Chaban¹, Z.I. Shevtsova², V.V. Gaponov³

¹ Dnipropetrovsk Regional Universal Scientific Library named after the first Slavic teachers Cyril and Methodius, Dnipro, Ukraine

² State Institution "Institute of Gastroenterology of the National Academy of Medical Sciences of Ukraine", Dnipro, Ukraine

³ Dnipro State Medical University, Dnipro, Ukraine

On the banks of the Vovcha and Kamyanka rivers: pages of the history of zemstvo medicine

Abstract. The article considers the formation of Zemstvo medicine on the example of three villages of Alexander district in the Yekaterinoslav region. According to the latest reform, now it is the Synelnykiv district of the Dnipropetrovsk region. Historical and local lore information and stages of development of medical care in the villages of Havrylivka, Velykomykhailivka and Malomykhailivka have been presented.

The article is illustrated with the materials about the life and professional path of Zemstvo doctors Pavlo Smirnov, Andrii Svechnikov, Yevhenia Vashchynenko, Mykola Khatetovsky, Maria Gamzagurdi and others.

Keywords: Havrylivka; Velykomykhailivka; Malomykhailivka; Oleksandrivka district; Zemstvo doctors; hospital outpatient clinic; Katerynoslav-Dnipropetrovsk region